

IJTIMOIIY TARMOQLAR, OMMAVIIY AXBOROT HAMDA KIBER HUJUMLAR

Orolova Dilnavoz Sodiq qizi

Iqtisodiyot va Pedagogika Universiteti

Raqamli texnologiyalar fakulteti odilnavoz007@gmail.com

Annotatsiya: *Bugungi globallashuv davrida ijtimoiy tarmoq hamda ommaviy axborot tizimlariga ehtiyojimiz ko'paymoqda bizgacha yaratib kelinayotgan bu sun'iy entelektlardan va robota texnologiyalardan to'g'ri foydalana olyapmizni yoki yo'qmi ommaviy axborot tizmlari bizning hayot tarzimizga qanchalik chuqur o'rnashib olgan maqolamning qisqacha mazmuni shundan iborat.*

Kalit so'zlar: *Tarmoqlar, gadjetlar, tizimlariga, axborotlar, hackerlar, kompyuter, telefon.*

Аннотация: *В современную эпоху глобализации наша потребность в социальных сетях и средствах массовой информации постоянно растёт. Однако возникает вопрос: умеем ли мы правильно пользоваться создаваемыми искусственными интеллектами и робототехническими технологиями? Насколько глубоко средства массовой информации проникли в наш образ жизни? Краткое содержание моей статьи заключается именно в этом.*

Ключевые слова: *сети, гаджеты, системы, информация, хакеры, компьютер, телефон.*

Annotation: *In today's era of globalization, our need for social networks and mass media systems is constantly increasing. However, the question arises: are we able to use the artificial intelligences and robotic technologies being developed correctly? How deeply have mass media systems become ingrained in our lifestyle? The brief summary of my article is dedicated to this issue.*

Keywords: *networks, gadgets, systems, information, hackers, computer, phone.*

KIRISH

Eng avvalo ijtimoiy tarmoq va ommaviy axborot deganda nimani tushunamiz va bizga kundalik hayotimizda qanday yordam bera oladi, XXI asr raqamli texnologiyalar asri deb bejizga ayilmagan bu davrning boshidanoq fan texnologiyalar shiddat bilan rivojlanmoqda, biz yoshlarga katta-katta imkoniyatlar eshigini ochadi, eng avvalo biz ijtimoiy tarmoqlardan o'rinli foydalanyamizmi va bizning psixologiyamizga ijobiy hamda salbiy ta'sirlari.

Bu aqilli gadjetlar hayotimizga kirib kelganiga ko'p bo'lmasdan chuqur o'rnashib oldi oxirgi davrlarda ijtimoiy tarmoqlar hamda ommaviy axborot tizimlariga insonlar haddan ziyod berilib ketishdi. Hozirgi kunda ijtimoiy tarmoqlardan ko'plab insonlar foydalanishyapti ayrim insonlar chet tillarini o'rganish uchun bunday texnologiyalardan foydalanishmoqda nafaqat til urganish balki boshqa maqsadlarda ham foydalanamiz insonlarni ko'p tarmoqli kasblarga yunaltirishimizga ham katta hissa qo'shadi, bunga

misollar keltirsak pazandachilik, tikuvchilik, duradgorchilik, zargarchilik kelin va qizlar zebu-ziynatlarini va bundan tashqari ko'plab kasb-hunarlarni bepul va pullik urganishimiz mumkin. Butun dunyodagi mamlakarlar deplamatik aloqalar o'rnatishda, savdo sotiq bo'yicha va shu kabi boshqa maqsadlardan ham keng foydalanib kelinmoqda.

Ijtimoiy tarmoqlardan hamda ommaviy axborotlardan hamma-ham to'g'ri foydalanmayapti bunga misol qilib oladigan bo'sak ba'zi bir hackerlar o'z bilimlarini noto'g'ri maqsadlarda ishlatib insonlarga va davlatlarga katta moddiy hamda ijtimoiy zarar yitkazada hackerlar davlat va jahon banklariga keber hujum uyushtirib bank parollarini buzib kirishi natijasida pullarni umarib boshqa davlatlarga qochib ketish holatlari ham kuzatilgan muntazam bunda inson sog'ligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi kun-u tun telefon, kompyuter va boshqa gadjetlar tinimsiz foydalanib kam harakatlikdan kam qonlik kasalligi kelib chiqadi, bel og'riqlari bir joyda soatlab qimirlamasdan o'tirishdan yuzga keladi.

Asosiy qism: Hozirgi axborot asrida ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari inson hayotining ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Internet tarmog'ining keng ommalashuvi natijasida har bir inson nafaqat axborot iste'molchisi, balki uning tarqatuvchisiga ham aylanmoqda. Bu jarayon jamiyatda axborot almashinuvi tezligini keskin oshirgan bo'lsa-da, u bilan bir qatorda xavfsizlik, ishonchlilik va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish masalalarini ham kun tartibiga olib chiqdi. Ijtimoiy tarmoqlar — bu foydalanuvchilar o'zaro muloqot qiladigan, fikr almashadigan, yangiliklardan xabardor bo'ladigan virtual platformalardir. Bugungi kunda "Facebook", "Instagram", "Telegram", "TikTok" va boshqa ko'plab tarmoqlar orqali millionlab foydalanuvchilar turli xil ma'lumotlarni olish va tarqatish imkoniyatiga ega. Biroq bu imkoniyatlar bilan birga, yolg'on axborot (feyk yangiliklar), manipulyatsiya, axborot urushi kabi muammolar ham yuzaga kelmoqda. Shu sababli ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilayotgan har qanday ma'lumotni tanqidiy tahlil qilish, ishonchli manbalardan foydalanish muhim hisoblanadi.

Ommaviy axborot vositalari (OAV) esa axborotni keng jamoatchilikka etkazishda muhim rol o'ynaydi. Internetning rivojlanishi natijasida an'anaviy OAV – televideniye, radio va gazetalarga nisbatan onlayn nashrlar, bloglar va raqamli yangiliklar saytlarining ta'siri ortib bormoqda. Shu bilan birga, OAV faoliyatida axborot xavfsizligi, soxta ma'lumotlarga qarshi kurash, foydalanuvchilarning axborot madaniyatini oshirish masalalari dolzarb bo'lib qolmoqda. Kiber hujumlar esa zamonaviy davrning eng xavfli tahdidlaridan biri sanaladi. Bu hujumlar orqali yovuz niyatli shaxslar yoki guruhlar tizimlarga kirib, shaxsiy ma'lumotlarni o'g'irlash, muhim axborotlarni yo'q qilish, davlat yoki tashkilot faoliyatiga zarar yetkazish maqsadida turli usullardan foydalanadilar. Kiber hujumlarning keng tarqalgan turlari — fishing (firibgarlik xabarlarini orqali ma'lumot o'g'irlash), DDoS hujumlar, virus va zararli dasturlar, ma'lumotlar bazasiga noqonuniy kirish kabi usullardir. Shunday ekan, ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, ishonchsiz manbalardan havolalarni ochmaslik,

antivirus dasturlaridan foydalanish va axborot madaniyatini oshirish har bir foydalanuvchining asosiy vazifasiga aylanishi.

Xulosa: Ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari bugungi jamiyatda axborot almashinuvi, fikr shakllanishi va jamoatchilik nazoratida markaziy rol o'ynaydi. Ular ma'lumotni tez va keng auditoriyaga yetkazish, ijtimoiy faollikni oshirish va iqtisodiy imkoniyatlar yaratishda ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq shu bilan birga yolg'on axborot, manipulyatsiya va shaxsiy ma'lumotlarning noqonuniy tarqalishi kabi salbiy oqibatlar ham yuzaga keladi.

Kiber hujumlar – bu raqamli infratuzilmaga, OAV va ijtimoiy tarmoqlarga qarshi qo'yiladigan jiddiy xavf bo'lib, ular orqali shaxsiy va davlat sirlarini o'g'irlash, axborot oqimini buzish yoki ishonchni kamaytirish mumkin. Bunday tahdidlar bilan samarali kurash texnik chora-tadbirlar (antivirus, yangilanishlar, autentifikatsiya), huquqiy me'yorlar va foydalanuvchilarning axborot savodxonligini oshirishni talab qiladi.

Amaliy tavsiya sifatida:

- Har bir foydalanuvchi shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishga e'tibor qaratishi (qattiq parol, ikki bosqichli autentifikatsiya, shubhali havolalarga bosmaslik) lozim.
- OAV va ijtimoiy platformalar axborotning aniqligi va shaffofligini ta'minlashga, yolg'on xabarlarini tekshirish mexanizmlarini kuchaytirishga majbur.
- Davlat va biznes sektori kiberxavfsizlikka sarmoya kiritib, hodisalarga tezkor va muvofiqlashtirilgan javob tizimlarini ishlab chiqishi kerak.
- Ta'lim va ommaviy axborot kompaniyalari orqali aholining axborot madaniyati va kiberxavfsizlik haqida bilimlari doimiy ravishda oshirib borilishi zarur. Umuman olganda, ijtimoiy tarmoqlar va OAV imkoniyatlaridan xavfsiz va ongli foydalanish hamda kiber hujumlarga qarshi kompleks choralar ko'rilsa, raqamli makon jamiyat uchun yanada foydali va ishonchli bo'lib qoladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi qarori. – Toshkent, 2020.
3. Nurmatov S., To'raev D. Axborot xavfsizligi asoslari. – Toshkent: TATU nashriyoti, 2021.
4. Qodirov B. Internet va ijtimoiy tarmoqlar psixologiyasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
5. Bobojonov A., Ergasheva N. Ommaviy axborot vositalari va axborot madaniyati. – Toshkent: Fan, 2020.
6. O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi rasmiy sayti: <https://mitc.uz>
7. Cybersecurity and Cyberwar: What Everyone Needs to Know. – P.W. Singer, Allan Friedman. – Oxford University Press, 2014.

8. Castells M. The Rise of the Network Society. – Wiley-Blackwell, 2010.
9. Social Media and Society: An Introduction to the Mass Media Landscape. – Regina Marchi, Lynne Clark. – Routledge, 2017.
10. Symantec Corporation. Internet Security Threat Report. – 2023.